

שתי רשויות

א. פריימן

אסיפת השמאל

נרגנותו של קראוויץ דבקה גם בשאר שליחי הועד של האגודה המקצועית, שחצו כמותו בזלזול את הצפיפות שבחנות ה"ענייה", כמוהו עלו ברגש במדרגות הקרשים המוליכות אל החדר הקדמי והמרווח שבבית הימלשטיין, תופשים אגב כך הברות בודדות מדיבורו הנרתת, והעויה של מאיסה מדממה גם על פניהם. השאון שמילא את האולם ושנתלוה בצלילי הפעמון של היושב-ראש, גור-אריה, תקף והלך. רעשו חברים רשמיים ומקורבי-הועד, אורחים קבועים כמעט בכל ישיבותיו, שראו חובתם ותעודתם בכך, וגם פנים חדשות מגמושות הקבצנים ובעלי-המלאכות ששמעו של קראוויץ הביאם לכאן, הוא שההריב עוז בנפשם והתיר את לשונותיהם, ובעוד שפניהם של הראשונים הפיקו קלות-ראש ואלו מהם שתפסו מקום לעצמם על הדרגש הרך, — משארית רהיטיו של הימל-שטיין באולם, — הפקירו את גוום לקפיצי הנחושת שינופפום קלות, היו פניהם של האחרונים קשים וממוררים. הופעתו של קראוויץ החלישה קצת את המתיחות. לשלש חביטותיו הנמרצות של הרשיל "בלילה" על השולחן — "דבר נא, דבר אלינו קראוויץ!..." — איפשרו לשמוע את המשך דיבורו הנרתח של זה במלואו "... עם גדולי הענקים שרו הסוביטים ויוכלו להם, ולחבילה זו לא יוכלו? מי גדול לנו מהאוסטרו-גרמנים וגם הם נמלטו בבושת-פנים, וכשראה הגנרל שלהם, הגבור והנורא, באודסה שידו על התחתונה שלח כדור אל עצמו, וגם הצרפתים שרק כחודש מזה הבטיחו לאודסה את קירות השמים והררי זהב גשאו רגליהם פתאום — — — " ושוב נתרעש הפעמון. גור-אריה, אגב הרמת כתפים וכיווי-פנים דרך תמיהה וביטול-חלומות, העויה שסיגל לעצמו למראשית הופעת שמשו של קראוויץ בחוגי האגודה המקצועית, הקפיד על מתן אפשרות לדון על כל שאלה ושאלה כסדרן... הועד עומד כעת בסכסוך שבין המדפיס דוקלסקי ופועלי בית-הדפוס ויש לו איפוא הזכות... "דבר, דבר לייזר!..." שיסעוהו בקוצר-רוח אלו מהעומדים על רגליהם בהפנותם כלפי קראוויץ. לא הועילו קריאותיהם של גור-אריה וסגנו גרינשפון לסדר ולמשמעת ורק צניחתו על הכסא של לייזר קראוויץ עצמו כמו נתנה להם אות להידום. גור-אריה המשיך את דבריו וקראוויץ התמסר לרתיחתו הפנימית. זה! כמה הרעישו הדברים את לבו בהבקיעו לו דרך מאודסה לבאלטה ומבאלטה, אגב גלגולים שונים, לכאן... הצרפתים... ה"אנטנטה"... שלטון הסוביטים... הרבולוציה בוערת במלוא כל העולם והסוף בא על ראשם של ספסרים וקונטר-רבולוציונרים... רק שתי "קרנסקאות" היו לו בצלחתו ושני קטעים מעתון הפועלים בבית-מגפו הימני... וכשבא לבאלטה לא ראה עוד מה שראה באודסה וכשבא לאיוואנופול לא ראה עוד מה שראה בבאלטה... הרבולוציה כמו הולכת תמס ממש בפנות נדחות אלה... וכשבא לכאן חשכו

¹ בעלות הברית. הכוונה לצבאות צרפת ובריטניה שנחתו אז בחופי אודיסה.

אברהם פריימן, מאחרוני הסופרים העברים בברית-המועצות, נולד ב־1886 בעיירה טרוסטיאנץ באוקראינה, שם עברו עליו ימי האימים של פרעות 1919. בסוף שנות העשרים החל לשלוח לארץ ישראל פרקים מספרו "1919", מחמשת חלקי הספר הגיעו ארצה שלושה שנים מהם יצאו לאור ב־1930 ו־1935 בהוצאת שטיבל וזיכו את המחבר בפרס ביאליק. בשנת 1935 גורש פריימן לחבל אוראל בעזון קשריו עם התנועה הציונית. שוחרר בשנת 1946 ונפטר ב־1953 בעיר אוסיפינקה (ברדיאנסק).

הפרק "שתי רשויות" המופיע בחוברת זו לקוח מן החלק השלישי של הרומן "1919". שלושת החלקים עתידים לצאת בהוצאת עם עובד.

עיניו לגמרי... מאני מילגרם, ה"סטארוסטה"², עדיין מולך בכיפה... ובביתו הוא עניות... מין דלות מנוולת...

—... אמנם, חבר גור-אריה — נכוח פתאם מקול הסברו-בנחת של גור אריה — ידען באותיות הקטנות... היסטוריה, גיאוגרפיה... ואולם כשמסיחים על התנגשות בין פועלים ונותני-עבודה כאן נשאלת השאלה: "מי שמך?... הוראות מדימוב אתה דורש... למסור לקומיסיה שתטפל בדבר אתה מייצע... אי-אתה יודע בצערו של האביון כשהוא ובני-ביתו רעבים לחם ממש... האביב הולך, חג הפסח הולך וגם הם הולכים... תמס הם הולכים כנר דלוק זה ההולך תמס... ללא חמץ וללא מצה... ולעסנים ולעסניות שבביתם תובעים: "אוכל" — "הוראות מדימוב" יענה המנהל גור-אריה למנהליו.

העויות פניו של גור-אריה לא עשו כל רושם והאסמכתות על הנחיצות בסדר ובמסגרת, כמו גם צלצולי-הפעמון, הרגיו. "דבר, דבר, לייזר!" הוא היה מקבל לו משכורתו כל החורף ופטור... "ללא חמץ וללא מצה... וקראוץ ריכז את מבטי עיניו כלפי שני עברי חטמו: "גור-אריה נוקט בטכסיסי ה"סטארוסטה" מאני מילגרם. אומרים לו: נעשה, "ארטל"³ לאפות מצות לפסח בשביל בעלי-מלאכות ואביוני-אדם והוא: הבה נמסור את השאלה לועדה להתייעץ... אומרים לו: דוקלסקי המדפיס מנצל את הפועלים, והוא: הבה נמסור את השאלה לועדה להתייעץ... ואולם כשנמצא אחד שהטיל ספק בטיבו של התקנון לאגודות המקצועיות הישן, כאן שוב אינו רוצה גור-אריה למסור את השאלה לועדה להתייעץ, אלא קורא במפורש: שלחוני לדימוב ואביא הוראות ותקנון חדש... וכאן נשאלת השאלה: מה לנו דימוב ולמה לנו הוראות ותקנון בכלל?... הרבולוציה אינה זקוקה לתקנון... "שולחן-ערוך" אחד במוסקבה ובאודסה ובדימוב ובפריגונובקה... "מי שהיה אפס ולא כלום הוא יהיה הכל"... הלא הם טכסיסיו של מאני מילגרם... זקוק הוא לתקנון בשביל הקאופרטיב החדש והמזויף... הוא שהיה נוסע לדימוב עם הפריסטאב⁴ גדולסקי למען קנות את לב ה"איספראוויניק" בשוחד...⁵

— בקלוב אשר ליד בית-החרושת... ה, לייזר?... הייתי בשעת מעשה...

— וגם אני הייתי, זה חה חוה... הוכרחת לעזוב את האספה...

בעומק החדר נדרש הרשיל "בלילה" לשואליו: זה היה בראשית המהפכה של קרנסקי. היתה אסיפה בקלוב "אחדות והתקדמות" בדבר הבחירות ל"הנהלה העצמית". מאני מילגרם ברשימת המועמדים. הבית מלא נוצרים ויהודים עד אפס מקום. וקראוץ, חניך אצל פסח החייט, היה ניכר כבר על-פי מעלליו. והוא מוחה: מאני מילגרם כאחד ה"בארבוסיים"⁶ יחשב, זקן-העדה ונושא כליה של המשטרה ה"פריסטאב" וה"איספראוויניק" ושאר העלוקות העדויות בבגדי-שרד וכתפות... מהומה ומבוכה ומאני מילגרם עומד ומודיע: לקראוץ אין כאן זכות ההצבעה שכן פושע הוא... "סכנת נפשות"... ברח מעצם החזית... עריק... ולייזר אמנם נתבלבל, אבל תיכף התעשת וענהו בקול: ראשית, הוא נס מחזית-האש בסרובו להלחם לניקוליי קיסר שהעליל עלילת-דם על בייליס; ושנית קרנסקי בכבודו ובעצמו נתן חופשה לכל העריקים עד חצי חודש מאי ויש לו עוד איפוא פנאי; ושלישית, באילו פנים יוכיחו כאן ה"סטארוסטה" והוא עצמו השתמש מלהשתתף במלחמה על-ידי איזו תעודה מזויפת שהגיש לדימוב כי ראש לחברת כבאים הוא, מין קצין-כבאים

² "זקן-העדה", תואר מימי שלטון הצאר.

³ קבוצת-עבודה, קבוצה קאופרטיבית.

⁴ קצין משטרה נמוך.

⁵ קצין משטרת המחוז.

⁶ כינוי גנאי לאנשי המשטרה.

בפרגונובקה שלא היה ולא נברא... הדברים יצאו מפיו וחסידיו מאני מילגרם — אש להבה! ... גם הזאב בורח מפני הכלבים, אם רבים הם... והוא עקר לאודסה... עכשיו שב לכאן דרך באלטה, דרך עקלתון... וגם הלך ברגליו כמה פרסאות... אשתו וילדיו נשארו לאנחות... נחום המלמד תמך בהם כל החורף... —

... אבל, חבר קראוץ! ...

— ... וכאן נשאלת השאלה: באודסה ישנה רבולוציה, ובפרגונובקה איננה? ... אם זרחה השמש על הארץ היתואר שחלקה האחד יואר וחלקה השני יהיה שרוי בחשכה? ... גור־אריה טוען: האגודה נקראה להגן על הפועלים ולא לנצלם... וכי היכן כאן ניצול? ... בזה שנסייע אחד לחברו לאפות מצות לפסח? יכול אתה, חבר גור־אריה, לצלצל בפעמון כמה שתרצה... וגם נפשך את, חברה מלכה שטיין, נצרמת? ... הנני זוכר עדיין, חברה שטיין, את הצנע־דברך על ה"בונד"... ואלם באודסה כבר עטרוהו בתואר נאה: מנשביקים... ועליך לדעת...

דרך הדלת הפנימית שנפרצה פתאם בכוח נטפלו שני סבלים והתחילו מבקיעים במפתיע דרך לעצמם בין הנאספים, "את הדרגש הזה, ר' פיני?"... הפנו את פניהם כלפי פני הימלשטיין שנשרך מאחריהם והזיזו את הדרגש בידיהם החסונות ממקומו. אלו מהיושבים על הדרגש קופצים על רגליהם ואלו מתמהמהים מלקום... "אחרת לא הורגתם בבית־אבא, מרוחי אשך, רק להשתטח על גבי ספה רכה?"... ונזכרו רבים שאַחד הסבלים הוא יואל'ק, יואל'ק "פה קדוש", וקיררו דעתו "מעט בושה, יואל'ק... בפני עלמות"... — "עלמות?"... והפליט דברי ניוול־פה שלשמעם חשכו העינים, וסייעו לו ליואל'ק לטלטל חיש את הדרגש כדי לסתום מתוך כך מפרצי נזיפותיו, ופיני הימלשטיין לבש עוז: "אינני מתירא, חלילה, שמא תקפחו את שכר הדירה... יש לי תעודה... כתובה וחתומה ע"י גור־אריה... לשלם מדי חודש בחדשו... בן־אבות הוא, גור־אריה"... אז התחילו פתאם עינו של לייזר קראוץ לפזול והימלשטיין הרגיש תיכף בכך והחוה לו קידה חנפנית: "וגם את־אביך, לייזר, ידעתי... יהודי כשר היה... לאלהים ולאנשים"... —

בינתים והיום כבר רפה לערוב. גור־אריה ניגש אל החלון הפתוח והחליף אויר. שום תקוה להמשיך את הישיבה לא היתה עוד. הקהל הלך ורב. צורך דוחק הטרידו לברר לעצמו כמה שאלות פרטיות שניקרו במוחו בעת הישיבה. מלכה שטיין הפריעה: "תתחדש הישיבה ותזרוק מעט צוננים על ראשו של קראוץ... לדבר בטון כזה על ה'בונד', זאת היא לכל הפחות עם־ארצות"... אגב, סח לה משה אפשטיין שבמערכות ה"בונד" בעיר אומאן — תסיסה... פשטה שמועה שבקיוב הופיע "בונד" קומוניסטי... —

קומוניסטי? ...

נענה למקוטעין. אפלולית בין־השמשות עטתה את הקהל שזמזם נחילים נחילים ברחבי החדר. אזניו של גור־אריה תפסו גם מן המדובר בקרבת מקום. קשרו תשבחות לכשרונו הדברני של קראוץ... "של הזוור"? — הרהר הוא בכעס. "לגבי התפילה הוא הדיוט גמור ודוקא לגבי האלמימר... מין לשונית!"... "מי ישור עתידו? ... יוזרוב חדש... שיינקין... נשא כאן דיבורו אמש — שבוק מספרים ומגף!"... —

— ומה סח לך עוד, משה אפשטיין? באומאן? ... כן כן, חברת שטיין... —

ולעצמו הרהר בכעס: "לזוור" שכזה הם גם צריכים... כורך מצות ורבולוציה, "בונד" וסבוטז'ה ביחד ומאכילם להנאתם... בחינת חזן חדש עם מקהלה... כל המרבה להתגרגר ולזייף את קולו הרי זה משובח... —

"מין מתיקות!... מין קולוראטורה!"... איי! איי!"...

— קומיסאר לעניני כספים? ... גם כן יהודי? ...

ושב לעצמו: וכמה השעור להתבזות באגודה? ... מה־מה? ...

"... והקיע לו קראוויץ לגור־אריה מרפקי ידיו ורגליו... הושיבו על גחלי אש" ... הם אינם מרגישים בי... את כוונתי בקשר עם הנסיעה לדימוב הסביר לו בודאי גרינשפון... הוא גם סיפר לו על שיחתי טלפונית עם שמולנסון בדימוב... לעזאזל!... הופיע לו פתאם מתוך מהלך הרהוריו דבר־מה נאה ושובה שלא היה יכול להלמו בשל מלכה שטיין — לעזאזל!... לגמרי שכחתי... — תפס שכלו תוך כדי כך שהדבר אמנם נאה ומחזיק־ברכה בשבילו והפקיע את שעונו מכיס־חזיתו — לגמרי שכחתי!... עלי עוד לשוחח היום בטלפון... — קרא בקרירות דוחה־מה, כמי שמעמיד רגלו על מטבע בת־ערך שהופיעה לו על דרכו ורוצה לפטור את איש־שיחו במהירות האפשרית — היום עלי עוד לדבר טלפונית...

וכשנפתחה הימנו שטיין, ישב במגרעת החלון ובירר לעצמו: לשמולנסון? ... ראשית, תעודה שאני נושא משרת־נשיא באגודה המקצועית... לא הא! היא כבר מונחת בכיס... הנסיעה לדימוב מובטחת... בעגלה מבית החרושת יחד עם וולקא ואיוואנוב... ואם כן... קפץ על רגליו — כל הטורח שטרח בישיבה זו למה בא? ... אחרי שהוחלט בינו ובין וולקא ואיוואנוב בבוקר שיסעו במרכבת בית־החרושת לדימוב בחבורה ממילא נפלה כבר השאלה אודות הוצאות הדרך... ובכלל, כשנפתח לפניו כר נרחב בבית־החרושת... בדימוב...

שוב ישב במגרעת החלון. המבטים שהטיל לתוך האפלולית הרעושה כבר היו מפויסים־מה, מרוצים. עוד שלשום כשחזר מבית החרושת כבר החליט בנפשו לשנות את הליכותיו עם חברי הועד בכלל ועם קראוויץ בפרט... ושוב נסחף בזוהמה זו... כלום עומד קראוויץ על דרכו? ... במה? ... בשפתו הרוסית המסורסת והעילגת? ... וכי יש לחלום על יציאה למרחב אם אין שפתך הרוסית עמך? ... בזה שהוא מתקיף בכל שנים־שלושה רגעים את ה"סטארוסטה" מילגרם ודכותיה? ... הלואי וירבו כמותו! ... —

— חברה שטיין! — קרא פתאום כלפי מלכה שטיין שאת קולה הרועד ועצור־הלהב שמע מתוכח בקרבת מקום — שטיין! ... הנני יושב עדיין ומהרהר על החבר קראוויץ... צריך להיות גלוי־לב: גופי־הדברים שהוא משמיע כאן הם חדשים לגמרי... הוא חזר מעצם הבערה הגדולה... "אבל כל זה, חבר גור־אריה, אינו נותן לו עדיין רשות להתקלס ב'בונד'... זה כעשרים שנה שהוא לוחם את מלחמת הפרוליטריון היהודי... הראשון שהרים את הדגל הסוציאליסטי ברחוב היהודים... שלא ידע מהי נסיגה לאחור גם בימי הריאקציה השחורים ביותר"... "כן, אבל ההסתגרות בד' אמות של הסימטה היהודית... כל מיני ההתבדלויות מהאוכלוסים הרוסיים... 'בונד' קומוניסטי..." בגובה החדר ליד העששית התלויה מן הסיפון הוצת גפרור. גור־אריה עמד שוב על רגליו. התכוון לצאת מן הבית. תפס לאור השלהבת החטופה שמספר הנאספים גדל במידה כזו, שהמשכת הישיבה נעשית מן הנמנעות בהחלט. הגפרור דעך, השאון שנחלש רגע שב לאיתנו והוא לא יכול למנוע מעצמו את העונג להמשיך את שילוב הרהוריו. חידושם כמו חיבב עליו את המקום, מקום לידתם. הוא, ששפתו הרוסית עמו וכשרונו הדברני הוכר בעיר הפלך... אלמלי השכיל להישאר שם, כפי שהציעו לו אז, בימי הועידה הפלכית, לא היה בא לידי עניות כזו... היה יכול להסתדר שם בכבוד... מה־מה? ... — תפס מן המדובר בקרבת מקום... "אילו הייתי בשעת מעשה לא הייתי נותן להחזיר לו את הדרגש, לקמצן רע שכמותו, בשום אופן... ולו גם התפקע, הספסר, בו במקום"... "שתי מאות רובל בקרנסקאות ושתי מאות — בקרובנצים"... הרי לך רוחב השגתם, מעוף דמיונם... ובקיתון מזוהם זה הוא משתכשך זה יותר משנתיים... מרגלא בפי אביו:

"חכמת המסכן בזויה" פירושו — הביזוי העצמי זו חכמת המסכן... אמת עמוקה... יש להצטער על שבנך שיקע את עצמו בביצת העיירה — אמר זה לא כבר רוונצווייג לאמו — שכלו השגון נוצר לגדולות... הוא זוכרו עדיין כשהיה לומד, בן י"ד שנה, "נדרים" עם פירוש הר"ן... נתפעל אז... מה שהוא חסר זהו — העזה... הוא מחושב, וולקא מעז — ומי מצליח יותר?... חירות ומהפכה — הכה בתוף הידחק קדימה... באיזה רומן של ויקטור הוגו, כמדומה, קרא במפורש שמי שמתנגף לפני רגליה של הרבולוציה מתמעך ונספה ראשון... וגם את החיצוניות צריך להתקין מעט... כשדיבר שלשום עם אורלוב נפל פתאום מבטו של זה על פוזמקאותיו הקרועים... וגם לקשט את דש המעיל בעניבה אדומה כמו וולקא ואיוואנוב... הוא ישאל את שמולנסון בטלפון בדבר רוניצ'נקו: נשימה לזה... מבטא יפה הפליט זה רק לפני מלכה שטיין: נשימתה הלוהטת של המהפכה...

הבקיץ לו דרך אגב הדיפות קלות ומגעים שהיו דומים יותר ללטיפות. שוב הוצת גפרור וכבה. קולות קראו "הורידו את העששית לכאן", מתוך ההמולה התרומם יותר ויותר קול אחד... "וכאן נשאלת השאלה"... קראוץ... ומעל ספסל?... משך כתפיו וכיווץ פניו דרך תמיהה וביטול חלומות. וכשהאור המודלק אישר את השערותיו, החליף תיכף את העויתו זו בעויה אחרת של נחת והטית חסד.

— "שקט!..."

עשה פומבי לנואם ויצא מן האולם.

— — —

אור העששית הדלוקה בגלותו פנים שונים ומשונים, גילה גם סוגים שונים של שמיעה. הנה במבוא האולם אלו בעלי־מלאכות ממתנגדי האגודה המקצועית וסתם יהודים שנכנסו לכאן מתוך סקרנות, לשם כיוון הרוחות, לשם לגלוג של ביטול וקנטור. הבעת פניהם קרירה, פקחנית, בוחנת. אחריהם פרחי בעלי־מלאכות, שוליות, אלו בחורים נוצרים — מקצתם שומעים יהודית — מדפיסים וגם בדדים מבתי־הבד לשמן המקומיים, תופרות לבושות בטעם ולפי האפנה וסתם עלמות, רובן מהסימטאות הקיצוניות — חבורה פשטנית ושמחה זו הבאה כיתות כיתות וצחוקה הפרצני והמלא עמה תמיד... —

היחס אל הנואם כאן מגוון, בלתי־מרוכז ובלתי־קבוע, מתנועע בין התרגשות ובין קלות־ראש, קראוץ טפל הוא לאיזה עיקר העומד לבוא, לכל היותר פתיחה לאיזה עיקר... לא כן חבורת חסידיו מנמושות בעלי־המלאכה ומזאטוטי־הקבצנים, זו שהתקושה במחיצתו, כי נכנעו האנשים תחתיו ממש. הנה אחד, פיו פעור ללא נייע כל שהוא, כקפוא, כחטוב באופן שזכוב היה יכול להיטפל לתוכו בשלום, לעשות בחללו סיבובים אחדים ולצאת בשלום. והנה עוד אחד, עיניו הקורנות מהתפעלות טבועות בקראוץ ולשונו המשובבת לחוץ בין שיניו כאומרת: מצאתיך, עילג ולא יוצלח שכמותך, כאן תתענה בבשתך!... והנה שלישי המטלטל פעם בפעם מבטים נלהבים ומזמינים כלפי כל אורח חדש: הסכת להנאתך, כלום לא אמרתי לך — פה שורף שרפות!... והנה רביעי... קיצורו של דבר: שלל העויות והבעות שכולן עצם ההתפעלות וההשתוממות. אבל הנה נהיתה חדשה, קראוץ הפשיט את דיבורו המרותה, הכניס בו מרוח הליצנות והסגי־נהור ופניהם לבשו נחת ובדיחות יותר ויותר. ודירבן הדיבר את הנואם להפיג מעט את מרירות לבם, לבדח את דעתם המדוכאה והפליג לספר על אלפי מחוסרי־העבודה שהתאספו בתיאטרון הדראמטי שבאודסה והחליטו פה אחד להניח חרדלית על צדה הימני של ה"בורז'ואזיה" בדמות קונטריבוציה של עשרת מיליון רובל, והאיך טרחה זו והכניסה במחילה מכבודה עליידי ראש הבנקאים, אנטרה, את הסכום האמור בחיפזון כי פחדה להחמיץ, פן יבואו ויניחו עוד חרדליות על צדה השמאלי, על מיליונרים

שנלקחו בידי מלחים בעלי־זרוע אל האניה "אלמאז" והאיך האכילום שם דגים שלויים מן הים השחור, ממולאים ומפולפלים עם תוספת של חזרת חריפה: אכול כמה שתרצה להנאתך! על הגווארדיה האדומה שנלחמה עם ההיידמקים והאיך תפשה לידיה את התחנה הטלפונית ולאחר מכן את מטה היונקרים⁸ והגישה לפנייהם לבונה להריח...

— "שקט!..."

ההמולה שהתרגשה באחת הזויות תקפה, איזה קול חנוק שהיה מתבלע וצף חליפות נצטלל: יספר־נא קראוץ על יחסם של הבולשביקים אל היהודים... יש אומרים שאילו מחילותיהם כמוהם כפטליראים... "היעמוד במבחן?"... החליפו חסידיו של קראוץ מבטים של מבוכה, ועד שהם בכך וגם שקולניק, ראש הועד של "פועלי־ציון" בשאלתו: "הנתן החבר קראוץ את דעתו על הבעיות המיוחדות שבקימו של הפרולטריון היהודי?... בעיות מיוחדות המצריכות גם פתרון מיוחד... למשל שאלת ההגירה היהודית... שאלה קשה עד מאד... "אם ינסו אליו בלשון לימודים ופילוהו לארץ"... החליפה במבטים של אי־מנוחה חבורת חסידיו של קראוץ, ואולם תיכף לכך נתעודדה, כי מהעויה של מאיסה שנצטיירה על פניו ניכר היה שהתעשת להשיב כהלכה: "ראשית ידוע לו שהשואל הראשון, ברילי דגן, הוא אחיו של שמואל... ציוני... והציונים, ידוע לו, מאמינים באלהים"... מיד קפץ ברילי ועמד על כסא לפניו! "יפום פזמונותיו להירשיל 'בלילה'... שחור על גבי לבן — יש עמו כאן ז'ורנאל ושם מסופר במפורש... רציחות גדולות נעשו על־ידי חילותיהם בנובוגרוד־סוורסק... יד הרוצחים השיגה גם את הסופר היהודי איסי הבבלי"... "שקט!" "הלאה!"... "הוא מנקר את העינים בשחור על גבי לבן"... "הלאה!"... "הוא בא לכאן מהציונים כמרגל"... "אם קראוץ נתבדה ואמר במפורש: נתבדית"... "גרשוהו מכאן, את היקטן החצוף!"... מהומה ומבוכה ורעש, על יד שני היריבים הזדקר פתאם שלישי, משה אפשטיין — מי יפנה מקום למי?... או אולי יתנגחו שלשתם אהדי?... ונתכופף קצת קראוץ והתלחש עם גרינשפון, וברילי — עם שקולניק, ולא היה רגע ואפשטיין נשאר מזוקר לבדו.

זכרו לו לאפשטיין את הופעותיו הפומביות ספוגות הרגשיות הצנועה והתמימה "מימי קרנסקי" וגם קיוו לשמוע מפיו חדשות מפתיעות מאומאן העיר הגדולה, ויעשו אזניהם קשובות. בקשוהו שיתכבד להרים קצת קול, כדי שיישמע יותר, והוא נבוך והיטיב פעמים את משקפיו שצנחו על גבי חטמו — יסלחו־נא לו הנאספים, לא דרשן הוא ולא נואם מעצם ברייתו, קולו חלוש וכל עצמו לא עמד כאן אלא כדי לזרוע מעט אור לפני המון העם על אלו עובדות. הוא חזר זה לא כבר מאומאן... ה"אדומים" תפסו שם את השלטון וראו ראשית להם להמית כמה מהבנדיטים והליסטים המקומיים... והיתה נבלתם מונחת ב"בית־העם" לראוה... אחר כך פשטה שמועה שאחת סיעה מזוינת הדוגלת בשם פטלורה מתקרבת אל העיר וה"אדומים" עזבוה... אימה ופחד... אז יצאה משלחת, עם הרב קונטורשצ'יק בראש, לקראת הסיעה והכניסותה בכבוד רב העירה וגם משתה נעשה והיטיבו את לבם יחד ונאומים נאמו משני הצדדים... שלום ואחוה... וכשהודיעו אחר־כך לראש הסיעה ששנים מאנשיו התנפלו בלילה על בתי יהודים, ציוה לתלותם ולהוקיעם קבלי־עם במרכז העיר... והיתה נבלתם תלויה לראוה ומתחת לרגליהם כתובת: "על גזל וחמס"... הנה לפניכם שתי עובדות... לכאורה, שני שלטונות שדרך אחת להם — מלחמה כנגד גזל וחמס... ואולם כלום אפשר, לאמיתו של דבר, למתוח קו מקביל ביניהם?... לאמור שניהם שווים. לא!... הראשונים, הבולשביקים, עשו מה שעשו מפני שמעשי גזל וחמס עומדים בסתירה עמוקה אל עצם תורתם והללו... והללו... שנאת היהודים היא רוח־אפם... רק לשם גנבת הדעת —

⁸ כינוי של הסופר הציוני א. י. סלוצקי, שנהרג בפרעות שערכו גייסות בולשביסטיים בסוף 1917.

⁸ צוערים, תלמידי בית־ספר לקצינים.

... "בן חיל!"... "מקום גראמאטיקה שם גם שכל"... "אך אלה הם דברי-טעם!..." "אפשטיין יודע היכן מלעיל והיכן מלרע"..." "שקט!"... — ואפשטיין היטיב את משקפיו שצנחו על גבי חטמו: — "יורשה-נא לי להביע כאן עוד אילו רעיונות"..." "בבקשה"..." "בכבוד גדול"..." "דבר אלינו, דבר משה"..."

ואז הושקע ראשו מעט בין כתפיו, גבו נכפף, כאילו התגולל עליו משא למעמסה פתאם, קולו שנתנמך קיבל נעימה תנונה ורוגשה: איננו רוצה חלילה להאפיל את פני הדברים. הרדיפות המתחדשות על היהודים באומאן אין לתאר. משטמה עיוורת ושנאה שמקורה בפרובוקציות ועלילות נעשתה לרוח-אפם של המאה השחורה והשוביניסטים האוקראינים ואפילו של הס"רים השמאליים. כחמשים אלף יהודים באומאן, והם שוקעים בצרת האנטישמיות. כל שכן עיירות השדה. השליכו אותם לבור של שופכין ואחר-כך קוראים להם "מזוהמים"! והאמת צריכה להאמר בקול רם: גם ביהודים דבקו מידות מגונות. מגונות מאד. כל הארץ שטופה בספסרות, ולרבים מן היהודים נעשה הדבר למין בולמוס, למין תאות שכרון. מי ינהל את עבודת ההסברה הגדולה? הכפר פרוע, שתוי "סאמוגון" ומצויד בכלי נשק, טינה ומשטמה; מי יפקח את עיניו ומי יכניס לשם את אור ההשכלה? מפלגת הבולשביקים זו שחרתה על דגלה אמת ושלוש ושויון היא תעשה זאת! הארץ שהיתה לגיהינום תיהפך לגן-עדן. לאור הרעיון הזה לא יבין כלל וכלל את שמחתו של קראוויץ לרגל המע- שים האכזריים באודסה מצד הבולשביקים. מאונס נעשו ולא מרצון. אל יכניס רעל בלב האנשים המורעלים גם בלאו הכי. מעשי רצח מתועבים הם לפי עצם מהותם, בלי הבדל אם יעשה אותם הקומיסר דיבנקו או האטאמאן סאמוסנקו... הוא יהודי. לא מפני שנימול, וגם לא מפני ששמו משה. הוא יהודי במובן העמוק של מושג זה. מה יאמר ומה ידבר. בדרך עקלקלה ממפלגה אל מפלגה, בדרך של יסורים קשים, הוא בא אל הבולשביקים. ספקות עינו את נפשו: הקפיטל!... כמה פעמים היתה שנתו נודדת בלילות-גוואלד! המלחמה העולמית!... על מה רגזה הארץ? דמים בדמים נגעו. וכמה פעמים היה רוצה להשתער החוצה ולזעוק זעקה גדולה: שקר הדבר. הקפיטל מקדש את המלחמה, מעמיד כוהנים על ההרג ומגלגל עיניו כלפי רקיע — שקר! אין אלהים בלבו! "ואלהים יבקש את נרדף"... ועוד ספק אחד עינה את נפשו: הבגרה כבר רוסיה לרבולוציה סוציאלית?...

— שקט!...

הסיר את משקפיו והתעיה את ראיתו הקצרה על פני הקהל תעיה עששה-עלובה. נקל לאמור: תעיה עששה-עלובה. זאת היתה העויה שנטלה ממנו את כוחו, ששמה כמעט לאל את אפשטיין הגבר, שהחזירה לדיוקנו בכת-אחת אותה נעלבות למדנית-אכסטרינית שהיתה ידועה לו כל כך בפרגונובקה, הפיגה את ההתפעלות, קיררה את הרוחות. אלו בעלי-מלאכה בשנות-העמידה הביטו אליו באי-מנוחה, כמעט בפחד, כאילו התכוון להושיבם כאן על ספסל הלמודים... אלו מבני הגויער כוננו מבטים זה דרך שאלה, דרך תמיהה ודרך זלזול. ואחת מן התופרות הפליטה איזו הלצה כלפי חברותיה שנצטופפו על ידה והתחילה פורצת לה מעבר אל הדלת. מיד נמשכו אחריה גם השאר בהחניקן את צחוקן בקרבן בכל מאמצי כוח.

"בבקשה דבר, דבר משה!"... השמיעו דברי עידוד מעברים שונים, ואפשטיין בהרכיבו את משקפיו על חטמו הודיע פתאום בטון של התנצלות כי עומד הוא כבר לגמור. רק על ספק אחד שהיה מענה את לבו הוא רוצה להגיד כמה מלים. הבגרה כבר רוסיה למהפכה סוציאלית? והיה מהפך בלבו ומבקש זכות למהפכת אוקטובר... אבל הנה פרצה המהפכה בגרמניה... ארץ מפותחת זו בעלת התעשייה הגדולה, מקום שם הפרוליטריון האמתי, התעשיתי, הוא רוב מנינה ובנינה של האומה, מחייבת להאמין בכוחה של מהפכה אינטרנציונלית... להציג את השאלה אודות היסול

מהיר של המשטר הרכושני... ומכאן תשובה להחבר שקולניק... השאלה בדבר הגירה קשורה בוויכוח חריף על תהליך הפרוליטריוזאציה של ההמונים היהודים, פרוליטריוזאציה, לומפנפרולי-טריזאציה ופאופוריזאציה (התרוששות)...

כמין בולמוס של תנועה אחז את כל הנאספים. דיחקו את עצמם ללא מעצור לצד הדלת. עלמות ובחורים שנכנסו לכאן לשם מה-בכך ושנוכרו פתאם בדרכים ובמשעולים צעודים ונבדקים יפה המחזירים מתוך האפלולית הפושרה-תוססה והנוחים להמתקת סודות כל כך, אבות-משפחה שתפטו את עצמם כי התאחרו כאן ביותר וחטאו לביתם הנם כבר שנתו, לא נכנסו בעובי הקורה של הדברים והזיעו לבטלה. התדחקו בכתף ובמרפק גם חברי הועד שביקשו להקדים את הזרם, לעצור בעדו ולהפיח בו רוח חדשה... אפשטיין, המשקפים המוסרים בידו, התעה את מבטיו מתוך מבוכה עצומה "... שאלת האכרים... כידוע, האכר הוא היסוד השמרני ביותר...".

— וולקא...

התנועה שנשברה בדלת נתנגפה ונסוגה אחרנית. מעל מדרגות הכבש נשמעו שעטות צעדים עולים, חוזרים. ניסו שתיים שלש עלמות עם רבקה, אחותו של וולקא בראש, לפנות מעבר לפני הפנים החדשות ונדחפו ונסחפו בעוד שענינהן מכוונות אל כלפי הדלת — וולקא, איוואנוב, סאולוב, דמיטרנקו... אנשים הצטמצמו מפניהם, מי מתוך התבלבלות, מי בתוך התבטלות, — תמהון, נחת-רוח, סקרנות. וזה מי? ליסיצקי? ... בנו של אותו שר-גדוד מפטרוגראד? ... עלמות, מדי הידחקו בצותא, לא גרעו עין ממנו... התלחשו... מיטיא... זהו. שנתאהב בשרה'קי הורנשטיין התופרת... הגה יחפש בעיניו אחריה... נתעננו קצת פניהן כשעיניו שוטטו באי-מנוחה באולם ואורו כשמצא אותה ולחץ אגב חיוך סימפטי ובישני את ידה... "מיטיה ליסיצקי"... והנה עוד שנים שלשה בחורים נוצרים מהקארפובקה והמזוריווקה... אינם מעיזים להידחק, חיוב תהו-מהומם על פניהם. הדחק מוסיף כוח, המעברים משתבשים, אין מעמד מרוב התרגשות, מתמתחים על בהונות הרגלים... וולקא, איוואנוב, סאולוב ודמיטרנקו מבקיעים להם דרך אל שולחן הנשיאות... קומה זקופה, קשיות בוטחה, זהורית ענובה וחוגגה מעל דשי סגינים ו"גימנסטור" קות"¹⁰, לחיצות ידיים חמות... כמבשרי-ישועה... כמחותנים שסרו מחתונה רחוקה ושמחה כדי להזמין לשם כל זר וכל נידח... כצירים שלוחים משבט עזו-משטמות וקשה אחרי אספו את דגלו... כל מה שנפל בין שבטנו ושבטכם היה אך פרי משגה אכזרי, תעתועי-סיוטים לא יאומנו... לעצם עצמו של דבר כל בני אדם חברים, משפחה אחת כולנו, משפחת-האדם הענפה ונהדרה וגדולה...

— שקט!...

שמעו באזנים שאינן שומעות. צרידות קולו של וולקא, העניבה האדומה שבדש סגיניו ועקבות העיפות שעל פניו שיוו לו חן, הרחיפו מסביב לו משהו מהסודיות המגרה שבאסיפה בבית-החרושת שאף אחד מהנוכחים לא השתתף בה, מהישיבות הסגורות הראשונות של ועד הפועלים, מליל הנדודים בקשר עם מאסרו של אנדזינקו. חידשו קצת את פניו הזעפים זרועי האבעבועות הירוקות, רכרכו אותם. אך הגה נתקל מבטו המעורפל באחד מאנשי-חרמו ונתפכה... התחיל צועה כלפי כאן וכלפי כאן ועיניו בוחנות וקשות, הקול מתעזז, הקמט הרע בין הגבות שהורדו ונתעבו אינו סובל שום רכרוכית והיד המאוגרפה קובעת כוחה יתדות — ציונים על פרשות דרכים.

"... ותחתוכנה נא שפתיכם ברורות: הלנו אתם או להקונטר-רבלוציה? "בונד", "פועלי ציוון", ושאר מיני "קלויזליך" — או חזית פרוליטרית אחידה? ... פוגרומים, עניות וספסרות, או הלאמת

¹⁰ חולצות מבד עבה וצוארוננו זקוף.

כל הרכוש שבעולם ומלכות העבודה? ... ואל ידמו בלבם אלו מבני-העניים ובעלי-המלאכות: השלטון "שלנו" הוא ונוכל לחיות בשלום זה בצד זה — נספסר, נוביל קמח וסוכר מהתם להכא ומהכא להתם... כנהוג... עליכם לקחת את כלי הנשק לידכם... מערכה...

— לשכמותכם, וולקא, אין תרופה אחרת?

— סובין... וגם על סובין... מפקיעים את המחיר מיום ליום...

— בזהב תשלם לו... במיטב שטרותיו של ניקוליי קיסר... מטמוניה של קמח... גרועים

מהיידמאקים...

— מצות!...

— שקט!

— אחד "יולד" צלוי שכמותך!... טול עיניך לידיך... מה יאמרו הערלים?...

— עולם-גולם...

— העולם אינו גולם!... מצות!... פסח!...

— שקט!...

— וזאת לחברים: אל תזכו את הרבולוציה במצוות ובמעשים טובים... מעות-חטין, מצות... ..

אור חדש האיר את העולם ומי שהיה סומא אתמול יפקח את עיניו היום ומי שהלך עדיין חשכים היום יפקח את עיניו מחר! או יוכח כל העם כי "יד אחת" בין תעשיינים וספסרים 'כלי קדש' וחנונים מה"אחדות"¹¹, וציונים ו"סמוסטיניקים"¹² מהאוניוורסאל הרביעי¹³ —

— שקט!...

— ברילי?...

— איוואנוב!...

— ש ש ש...

— חברים! — התחיל איוואנוב מתוך מבוכה — אינני שומע יהודית והרשוני נא איפוא לברך אתכם לחגנו הגדול ברוסית. כלומר, בשפה שאני רגיל בה. חג גדול, חברים! כלומר, הפרולטריון באוקראינה נטל את השלטון לידו. כלומר בעוד ימים מספר יאורגן כאן שלטון מהפכני שיהיה מכלכל את העניינים באופן חדש... כלומר בעוד שעה-שעתיים יצאו לדימוב וולקא, דמיטרנקו וגור-אריה... וגם אנכי... כלומר כדי לכוון קשר מהפכני עם עיר המחוז... כלומר עם דימוב. דיבורו שנתגמגם משך לו חסד ושיבת ראשו שלא הלמה לגמרי לפניו, פני איש באמצע שנותיו ששמרו משהו בחרותי, עסיסי ונוח, נגעה פתאם עד אלו לבבות. "דיבורי גמור, חברים"... כמו התנצלו במבוכה לפני הנאספים הצפופים ותלויים עיניו — שתי אוכמניות צעירות ורעננות: "כלומר, הפצתי חברים"... וכאן נעשה מעשה משונה: הדממה כבדה והלכה, מבטים מכווננים גלפפו אל הנואם ולא רפו, נפשות אמולות ומטולטלות בין תקוה ויאוש נכרכו עליו: "דבר, דבר, איוואנוב!... דבריהם של אלה שקדמו לך אינם מעלים לגבינו ואינם מורידים, לדברייך צמאים אנו בעיקר, אליהם נכסוף נכספנו זה עידן ועידנים"...

— ... חברים! — פתח איוואנוב שני הכפתורים העליונים של צוארון ה"גימנסטורקה" שלו

ונתבדר פתאם — אינני שומע יהודית ולכן תרשוני לברך אותכם רוסית לחג הפרולטריו הנהדר! הפרולטריון נטל את השלטון לידו וחג לנו איפוא ליהודים ולנוצרים גם יחד. עד הנה היינו

¹¹ סיעה יהודית-דתית שנתארגנה עם המהפכה בשנת 1917.

¹² חסידי עצמאותה המדינית של אוקראינה.

¹³ האוניברסאל — ההצהרה הרביעית, שבה הודיעה ה"מועצה" האוקראינית בינואר 1918 על עצמאותה של אוקראינה.

מרוחקים זה מזה בחזקת היד, כלומר, המשטר הצאריסטי והמשטר שלאחריו, זה של פטליורה, חרחרו אש השנאה בינינו, אבל העם הרוסי אינו נושא שום שנאה בלבבו אליכם. אנחנו הפועלים היינו תמיד עמכם בצרותיכם. ידענו את מצוקותיכם, כאבנו את עלבונכם ולא יכולנו להושיע לכם, כי גם חיינו היו מרים. עוולות גדולות נעשו לכם. יסורים קשים נגרמו לכם. הקונטר-רבולוציה ביקשה את נפשכם להמית וגם את נפשנו להמית חברים! ..

נתקטעו נשימות, נפתחו פיות וקפאו. והנה שונו גם פני האנשים העומדים במבוא ושכשעת נאומו של וולקא הפיקו מבוכה, התמרמרות, תמהון וגם אירוניה פקחנית ודקה, והנה נוצצו באי-אלה עינים גם דמעות... ואין תימה! כי הרעישו הדברים את נימי הנפש עד מאד, וגם עצם העובדה שגוי יפנה אל היהודים בלשון כזו ובפומבי היתה חדשה ולא פלולה ולא נודע דוגמתה בקורות פרגונובקה מיום היותה לעיירה.

כמועדון הציוני

ברילי פרץ בכל כוחו מעבר לעצמו אל הדלת וירד ביעף במדרגות הכבש. שערויה! שערויה! שומו שמים!... פניו היו משולהבים, כובעו משומט לאחורי ראשו ויד ימינו מאוגרפת. כגון מקרה זה קרה את העם גם בימי יציאת-מצרים — רץ קל-רגלים לצד הקלוב הציוני — האיך יסופר שם ב"חומש"? "אלה אלהיך ישראל". ששים רבואות יהודים מוצאים מעבדות לחרות... מולכים דרך מדבר שממה לארץ הצבי, וכאן עגל-מסכה... דור המדבר... טפו! — נטפל פתאם למהמורת רפש וקפץ תוך כדי כך אינסטינקטיבית הצדה, והואיל וקפיצה זו תקעתו דוקא בעבי-עביה של המהמורה — אחת מהמהמורות, או "דיותות" בלשון בעלי-העגלות שטרם נתייבשו בעיירה — נתיאש והשליך את עצמו בלי הבחנה הלאה. בפעם אחרת בודאי שכדאי היה לעמוד רגע ולהתנקות קמעה, לנער את הזוהמה שחדרה לתוך הנעלים — ישקול למטרפסו לאמא: "בן-פקועה!... וכי שכור היית?" — אבל לא עכשיו... צריך היה להבהיל במהירות האפשרית אנשים שפויים מבחירי הציונים אל בית האגודה המקצועית על מנת שיפסיקו את השערויה בעוד מועד. "טרם התחילו המחולות במחנה"... ואיך זה שכחו בן לילה הכל?... איוואנוב... את קולו של מי הוא משמיע?... של יחידי סגולה... בא ורמו להם באצבע קטנה והרי הם קופצים כבר מעורם... הה, אומתי הפותה!... הה בת עמי תועת הלב, האומללה!... ופועלי-ציון... גם הם משתדכים אל וולקא... מה להם חורבן האומה ואידיאל שנקדש בדמי טהורים ושוממות ירושלים. ירושלים... עיר שלי היקרה... שם שלי המתוק... וגם אפשטיין!... בגידה! בגידה!... "לאור הרעיון הזה"... כלום לא מפיו קיבל ראשית לימודי הציוניות?... לא הוא, אפשטיין, ביאר לו ראשונה "ציון הלא תשאלו לשלום אסיריך" לר' יהודה הלוי ובהסירו את משקפיו והנה עיניו מכוסות דוק של דמע...

המולת הקולות שקידמתו חידשה בו בבת אחת את הטירדה שמתוכה עזב לפני שעה את הקלוב ושחתקשרה עם אותו שינוי פתאומי שבא בהשקפותיו של אחיו בענין "עליה המונית", שינוי שהובע ברור בתחלת הרצאתו ושכפי שאפשר היה לראות על-פי התנועות והעויות של תמהון ומחאה מצד האגף שכנגדו היה עומד להיות לסלע המחלוקת באספה זו. עמד על מפתן האולם שהיה מלא מפה לפה והזדקף על בהונות רגליו. העפת עין ראשונה קדחתנית אישרה לו את השערתו. ההתרגשות התרכזה לפי כל הסימנים מסביב למלצר ואחיו. פני אחיו מפיקים קושי. מסמלים את המעוז והמרכז שבציונות, ופניו של מלצר — את הותרנות, הבעל-ביתיות. הנה הוא מחליק להם בקולו, לפני חנונים, אברכי-משי, חתנים וכלות... כל פינות שהוא פונה מכוונות

אליהם... "בדבר אורינטציה פוליטית... המועצה המחוזית צריכה לטפל בהכשרת ועידה ציונית גדולה, כל-רוסית, ועידת-הלסינגפורס¹⁴ חדשה... המהפכה מצריכה לעבד פרוגרמה חדשה ברוסיה... על שאלות הטקטיקה, על שאלת ההגירה ההמונית לארץ ישראל... הצלחת המהפכה היא שאלת החיים להיהדות רוסית... שולגין¹⁵, פטלורה וסמסנקו דוחפים אותנו לצד הבולשביים... אי-אפשר להמשיך לחיות במצב כזה... של כלבי הפקר"... ובה בשעה וולקא דורש להגדר מעלינו... עכשיו רגע-הכושר להכריז על הנעשה באגודה המקצועית... משליך שיקוצים על הציונות... אלו בעלי-מלאכות שהצביעו בימי הבחירות אל האספה המכוננת הרוסית בעד רשימת-הציונים, רשימה מספר 6, נוהים אחריו... מי זה משעז?... היושב-ראש, איש-הורוויץ... מצלצל בפעמון... "ממי וממי וממלצר לא ציפה לשמוע דברים כאלה... בידוע המהפכה הצרפתית גררה אחריה טמיעת היהודים בצרפת..."

שכטר... עומד ליד אחיו... וגם משה לוויט וחיים בריל... חייקה שרפמן... יד ימינה אוזת במוט הדגל... לא במקרה התקושש אליו כל הנוער... החלוץ עובר לפני המחנה... וגם זיידיל ציביליובסקי ונחמיה נרכשו על ידו להסתדרות... כשתיגמר האסיפה ימסור לו בטוב טעם כל הפרטים, אחד לא נעדר, ממה שאירע הערב בבית האגודה המקצועית... צלצולי פעמונו של היושב-ראש מוסיפים כוח... הקולות מתנמכים, מתמעטים... איש-הורוויץ חושב לנכון להביע את השקפתו בשאלת ההגירה... כאן הוא תמים-דעות עם מלצר... בנעריו ובזקניו נלך... ברבבותינו ובמיליונינו נעלה... כמו בימי כורש צריך שתישמע הקריאה הגדולה "מי בכם מכל עמו ויעל"... אל להפריע! מה? נאום החתימה לשמואל?... שמואל!... התליפו מבטי עידוד אלו מהחברים שהצטופפו על יד אחיו, וברילי כבש בכל מאמצי-כוחו דרך לעצמו עוד כשעור שנים-שלשה צעדים בכיוון אליהם. הצפיפות תקפה. השם "דוקטור ברם" שנפלט מפי היושב-ראש עיכב אותו תחתיו. "דוקטור ברם"... לשמעו התנערו אנשים, חזרו עליו מתוך הכרת כבודו... דוקטור צבאי... עשה במלחמה... על צדו של מי הוא, של אחיו או מלצר?... סיפר אתמול לאחיו שמקמה מבלהות החורבן בגליציה זה חזר קודר ומדוכא... אל להפריע!... הוא, איש-הורוויץ, עמד בראש האגודה "למען ציון לא אחשה" כעשר שנים ויודע פרק בנשיאות... תחילה נתן לדבר לדוקטור ברם ואחר כך לאיסק טייטלמן ולבארו... לפי סדר הרשימה... — חורבן-גליציה... ביתס ליהודים לא היו לא דין ולא רחמים... ניקוליי ניקולייביץ המצביא הראשי והגרף בוברינסקי הנציב... ימח שמם... ולבסוף נאום החתימה למרצה שמואל... דוקטור ברם! אופן הגבתו של אחיו, שאת חליפות פניו כה היטיב לדעת, לא השאיר שום מקום לאילויה; הדוקטור אינו מאנשי שלומנו... פניהם של אלו מחסידי מלצר נתחיו... מיד התחיל מחפש בנואם, מבלי להכנס בתוכי דבריו, אחרי צדי דופי. דוקטור ומכנסיו מטולאים... עצם עמידתו משונה עד מאד... מבטלת, גאה, אין בה אף סימן של "חברות"...

מכנסיו מטולאים, "הפילירינה"¹⁶ שלו משומשה ומין עמידה— דל גאה!... התכנס בה, "בירוית-השרוולים", כיהודי ירא שמים בטליתו בהתפללו תפילת יחיד... וגם חיתוך דיבורו אינו ברור ביותר... מטושטש, כאילו תפחו לו חניכיו והדיבור מסב לו כאב... "על איזו אורינטציה ידבר מלצר בשעה טרופה זו?"... הוא מתקיף את מלצר!... העיף עין לצד אחיו, אפס הצפיפות הסתירה כמעט את דיוקנו... בעד הגלאי המצומצם הבלחה רק רקתו האחת שהתמשכה זעפה למעלה והקפידה בכל חומרת הרצינות של הקשבה מרוכזה.

¹⁴ בוועידת ציוני רוסיה בהלסינגפורס (פינלנד) ב-1906 נקבעת תכנית חדשה לתנועה הציונית.

¹⁵ מראשי דבריו של "הצבא הלבן", שערך פרעות דמים ביהודים בשנים ההן.

¹⁶ שכמיה.

— ... "אורינטאציה" שביטולה בולט באופן מצחיק כל כך... שזוית-הראות שלה היא פרגונובקה... וכלום ישנה בכלל זוית-ראות ברוסיה המסוערה והמרותחה של עכשיו? לדימוב גונבו שמועות ערפיליות כי בסיביר, כמדומני, או בחבל אוראל, — לא יכולתי להציל דברים ברורים — רעם ורעש וסערת-מלחמה... מי הוא הלוחם שם עם ה"אדומים"? אם רוסיה הישנה היא הלוחמת שם, אז אוי ואבוי לנו... הנשברו כבר רגליו וכנפיו של הנשר הדור-ראשי הקיסרי?... אלא מי?... הקאדטים?¹⁷ המפלגות השמאליות? האנטאנטה? מה טיבה של זו? האין עיפה גם היא להורגים ולא תתנווד שיכורת-דם?... התקבל רוסיה המהפכנית את טובותיה ולא תבוא במחתרת או תערוך עמה מלחמה גלויה?... מה יהיה בסופה של המלחמה המרירה שהתלקחה בין רוסיה ואוקראינה?... לאן הלכו צבאות הדירקטוריה? לגליציה? לרומניה? היאומן כי כבר הניחו מידם את כלי-חמס ההידאמקים?... מה תקותנו מתנועה, שחמלניצקי וגונטה וז'ליניאק מסמלים מעוזי-רוחה?... מה טיבם של האדומים?... נצרות חדשה שבאה להרוס את התרבות האירופית המנוונה?... שבאה לפתח חרצובות רשע ולחרצב עלינו בה בעת רשעות חדשה? מי מנהיג את מי — קבוצת אוטופיסטים את ההמונים המנושלים ותלושים ופרועים לאור מטרה דמיונית, או הללו הכניעו לעצמם את הקבוצה זה-כבר וגוררים אותה וגם אותנו לתהום של אנארכיה?... מה נעשה בחוקי-לארץ?... מי מאתנו קרא עתון או מכתב או שוחח עם מי-שהוא שנתגלגל לכאן ממרחקים?... מה נעשה בפלך הסמוך? במחוז הסמוך? על איזו "אורינטאציה" ידבר מר מלצר?... ומהי אורינטאציה שאינה נתמכת על כוח ריאלי, ממלכתי?... החלפנו רוח רגע... אביב... אנו הולכים חשכים בעצם היום... נאות חמס מסביב ואין מאתנו יודע עד מה... המבול בא לשחת את הארץ?... כי היה כל העולם כולו בלהות... על איזו פרוגרמה פוליטית דבר מלצר?... הדברים מעידים על צרות מבטו... יש לקרא לפיכחון בשעה זו... לפיכחון, לפיכחון... דבריו אינם עומדים בפני שום ביקורת...

"ממעך את צלעותיך כדבעי"... נתנפחו נחיריו של ברילי מנחת-רוח למראה מבוכתו של מלצר. ויותר על הזרות החדשה שנתגלתה בינתים בהתנהגותו של הדוקטור ברם. בבטאו "לפיכחון לפיכחון" עצם פתאם את עיניו ושאף, אגב הרעדת כנפי חטמו הדקות, הרחות בדקניות אחדות, כאלו הפיכחון היה קלוט כאן באויר. —

— ... פרגונובקה ודימוב, כמו שאר ערי-השדה והעיירות, רק נקודות בודדות הן וחלושות...
 כמויות מבוטלות...
 — שקט!...
 — פזמונות ישנים!...

— ... המאורעות מתפתחים במהירות מדהימה ומה שנחשב אתמול למלה אחרונה שבריאליות נראה היום כבטלנות נוֹאֵלָה... הנה בוזבו במערכות ישראל מסביב לבחירות אל האספה הרוסית המיסדת, אל האוקראינית והיהודית וסתם מועצות וועידות שפע דיבורי שהיה מספיק בודאי לעשרה דורות בני-אדם, חבטים והרפתקאות שהיו מספיקים למיליוני יהודים, והברכה שהביאו לנו הלא ידועה לכולנו... מי יתן ויוחק בספר שמץ-מה ממלחמות הדברים והמריכות והקטטות שנפלו ברחובנו מימי קרנסקי ועד הנה — כתעודת עניות למפלגותינו וכעדות נאמנה על הפסיכוזה הפושה בנו... ("כלפי לייא?... אינו מדבר כלל אל הענין"...). מהנרגנות וההתרגשות וחרדת-הקודש שמתוכם היו נקראים ומתגשמים, כביכול, בערי השדה כל אותם המכתבים-החוזרים ורבות הכרוזים והמגילות העפות שניתכו על ראשו מועדי-המפלגות שבכרכי ה"מרכז" ושכל תמימותם

¹⁷ אנשי המפלגה הרוסית הליברלית.

הפרוגרמטית, כל אי-התאמתם האכזרית אל המציאות המקומית התבלטו רק לאחר ימים... תמיד אחרו את המועד, תמיד הודיעו על קוצר-ידם של ה"מנהיגים" בפני אלה שכוחם במתניהם... כי כזו היתה מנת-חלקם, לזייף את נפשם, להתחבט בהשתדלויות משפילות בין משרדי הממשלה האוקראיניים, להגיש מחאות על פוגרומים שכבר נעשו, להיגרר, אם רצו או לא רצו, אחרי ה"אוניברסל" הראשון והשני והשלישי והרביעי וכמו כן להיכנע לגזרות ה"אדומים" שבתפסם את השלטון בפעם ראשונה בקיוב ראו חובה לעצמם לנשל את המיניסטריון היהודי ולהכריז על-ידי אחד מראשיהם על חוקת האבטוגומיה הלאומית-פרסונלית כעל המצאה של הבורגנות... הדרך פאטאלית! העם היהודי יודע ומרגיש זאת ואינו מוצא תרופה יותר נאמנה מהצטמצם בתוך עצמו עד יעבור זעם... מלהגיב על חזיונות-חלוף אלה על פי נטיותיו המיוחדות... לא ידיו חוללו את המלחמה וממילא גם את המאורעות שבאו כרוכים בה, חמס ורצח וגזל והעמדת הרובים אל רקות הגלגלות והתרת כל האינסטינקטים החשכים... ורוצה הוא להשמר לנפשו גם להבא... ולמה זה תבלבלו את ראשו? למה זה תחדירוהו מרוח הטירוף? ...

הרצועה שהותרה כלפי מלצר היתה ארוכה וצלפנית יותר מכפי ששיער בלבו. כלפי לייא? ... מי התריס כנגדו "פזמונות ישנים!?"... משה גיבל... הוא צודק... דבריו מוסבים כלפי שני הצדדים. הודקף באי-מנוחה על בהונות רגליו. פני אחיו הסתמרו... — שקט! ...

— היחס ההיסטורי האומלל שנתהווה בינינו ובין האוקראינים זוהי טרגדיה עמוקה המחייבת עיון... פטיש אחד הממנו... הנשר הדור-ראשי הקיסרי נעץ את צפרניו בבשרנו... יש מכאוב אחד נוקב בשירתו של טאראס שבצ'נקו ושל אדם מיצקביץ ושל המשורר הלאומי שלנו... יש... "הם עוללו ברפש את דגלם"... "מתחלה באו עלינו במעשי חמלניצקי וגונטה!" "באילו פנים ידבר אלינו הדוקטור את דבריו אחרי השחיטות בברדיצ'ב בז'יטומיר ובפרוסקורוב?"... "שקט! ... "בבקשה!" "בן-פקועה!"... "אנא!" "דרך ארץ, שגץ!!"... —

"שקט!"... צלצולי הפעמון גזרו בעקשנות את ההמולה שהוסיפה כוח, לבו הלם בחוקה, לא יכול בשום אופן להבקיע דרך אל סיעת הצעירים שעל יד אחיו, להפך, הצפיפות הדפתו קצת אחורנית והחזירה לעצמה מן המקום שכבש לו, אבל שם, בתוך הסיעה רעשו ביותר, הוא החסיר, כפי הנראה, אלו דברים בהרצאתו של הדוקטור ובכל זאת התעשת וקרא בקול: "כאן הכריז אחד מהסטניקים¹⁸ שצריך להושיב את היהודים על יתדות ברזל מלובנים"... שמע פתאם את קול אחיו "חברים, על הכל אענה!... על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון"... הוא יענה!... — התרפק ברילי על אחיו מתוך פרץ געגועים רבים — יש חצים באשפתו!... והדוקטור פקח את עיניו שהיו עצומות כמעט במשך כל השיסועים.

— יש צד משותף ביחסנו אל העולם החיצוני ועד מדה ידועה אנו הולכים יחדיו... "עד מדה ידועה" — והעולם הוא אך ורק מדיני, החשבון בין האוקראינים והעולם הוא אך ורק מדיני, וכשיתמלא מבוקשם המדיני יתהווה יחס נורמלי ביניהם ושירת הנכאים הלאומית תיפסק, בעוד שהקונפליקט בינינו ובין העולם עמוק הרבה יותר, מימות-עולם הוא עומד ובודאי שיימשך עד אחרון דור... אנחנו... —

תפס בת-צחוק של אירוניה על פניו של משה גיבל, ותיכף לכך רמיזת-עין זלזלנית כלפי הקהל השקוע בהקשבה ותיקה... תפס מבטו של דניאל שכטר והחליף עם זה כויצת-שפתים ומשיכת כתף שהביעו: זהו עסק לכל הערב... הבה נתחכמה!... פתאם וקוצר-רוח עד לבלתי שאת תקפו.

¹⁸ קצין בצבא האוקראיני.

למה יבלבל דוקטור זה את הראש בדברי תפל לעת אשר כואת? ... מרקייע לשחקים ואיננו רואה דברים כהויתם... רגלו האחת שהיתה טופחת כבושות ברצפה תחתיו השריקה חרש את מי הרפש הפושרים שהביא לכאן בתוך פוזמקאותיו ונעליו ויד ימינו נתאגרפה שוב... מומנט היסטורי... אם לא עכשיו אימתי? ... אש חורכת... "האידיאה הבוקעת מהרצאתו של שמואל" ... הזכרת שמו של אחיו בפיוור הברות ארסי כמעט שהבהילה אותו.

— שמואל מציאה מצא... בשנת 1881 בפרוע פרעות בישראל הראו היהודים התנגדות בזרוע... חיטט ומצא קורספונדנציה ב"המליץ" מאותה שנה: "ביום ההוא התאזרו עוד היהודים חיל לעמוד על נפשם"... הנני מצטט על-פי הרצאתו... ושאלו היהודים כבר הרהיבו עוז לירות מקני-רובים ושכמה מאות עברים מבוגרפול בפודוליה הקרובה באלטה ביקשו לעבור את הנהר להגן על אחיהם, אך לא נתנום לבלי תרבינה השערוריות... והואיל ושנת 1881 היא גם ראשית דמדומי התחיה בישראל נמצא: תחיה והרהבת עוז הולכים שלובי-זרוע... התחיה והסיף ניתנו כרוכים מן השמים... וכאן מתחילה הטרימינולוגיה האבירית שלו... תחית השרירים, כבוד לאומי, לבאים וארנבות, מכבי... בקיצור — ככל הגויים בית ישראל!... ובודאי שלא היה כדאי לטפל בפטופוטי-דרדק אלה, אילו לא היה הדבר למין מחלה מתדבקת, למין "דיבוק" שנכנס בדור הציוני הצעיר... כל הבא למוד את כבשונה של אומה זו בקנה המדה הרגיל, את רוחו עצמו הוא מודד לפניו ומגלה את כל גמדיותו... ככל הגויים בית-ישראל ואנחנו דורות ודורות, מאו ומעולם הן צועקים אנחנו בספרותנו, בתפלותינו, בסגנון חיינו ותכנם, בכל ישותנו אנו צועקים, לא ככל הגויים בית-ישראל! לא ולא!... ספרי העתים פתוחים לפניכם, לכו וקראו את מאורעות חייהם של עמים זקנים וצעירים גדולים וקטנים... עצם מהותם אחת... איך זה אביע את רעיוני... גושפנקה אחת טבועה בהם... במצאי את עצמי באותו לילה... באחד מלילות הזועה שבמלחמה כשמצאתי את עצמי לפני בית-הכנסת בטרנפול¹⁹... זה שגוייס לאורו... לבית-חולים וטרינארי... ניקוליי ניקולייביץ²⁰ בנתי את הדבר עמוק כל כך... עצם מהותם... מאור-עות חיהם ניתנו כולם מרועה אחד... דם ואש ותמרות עשן... רצח ועושק מאחורי צלבים לשעבר ומאחורי תרבות עכשיו... זיוף ותככים לשם הסגת גבולין, רדיה ושעבוד, ביצור תמידי, חרדה לקרקעות, שלי שלי ושליך שלי... דאגה תמידית לצבור נכסים דניידי ונכסים דלא נייד, קניניות עלובה, לכל הפחות: שלי שלי ושליך שליך... בעלי-ביתיות צמאה וזוללנית שלא תדע שבעה... וכמה בודד העם הזה בתוכם!... כמה נשגבה דמותו ההיסטורית!... וגם עצם ההגדרה "היסטוריה" לא יסכון כאן... מין אפופיאה מקורית שאין דוגמתה... קריאתו הנדהמה של אחד מנביאי אומות העולם בפתחי ההיסטוריה, "כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" קיבלה תוקף להפלאה ביחוד בשנות האלפים... בודד הוא ישראל בין אומות העולם, אידיאליו עומדים בניגוד גמור לכל מערכת עולמם, לא יד לו ביניהם ולא חלק ונחלה ופתחון פה... שמואל מדבר על תשלומים בעד הקרבנות שהבאנו במלחמה, על התביעות שלנו בנוגע לארץ ישראל, ואני חושב שאנו צריכים להדיר הנאה משולחן העמים ומפיגולי שילומים... "על בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם"... ואני חושב שועידה עולמית מנבחרת העם, משלומי אמוני ישראל, היתה מונעת את עצמה מלקבל פלשתניה מידי העולם הארי המגואלות בדם, מלחלק עמו שלל, מפני שיש בכך משום כוח הסאנקציה לשערוריות המלחמה ונתינת תוקף לזעזעותיה המשגעות... "כבוד לאומי" לבאים וארנבות, זקיפת קומה, אגרוף מזוין... שמואל מתלסטים עלינו הערב... הדברים מעידים על דלות השגתו... בעברי אתמול ברחוב בית-הנתיבות שבעיי-

¹⁹ עיר בגליציה שהצבא הרוסי כבש אותה ב-1915.

²⁰ מפקד צבא רוסיה בשנים הראשונות למלחמת העולם הראשונה, דודו של הצאר.

רתכם פגשתי ילדים משחקים במלחמה ואחד מהם היה מצליף דרך מה־כך במורביה שבידו על כתפו של חברו כשקולו מלא תוכחות: "יוסילי, מדוע לא תפול לארץ חלל והלא הרגתיך"... כאלה הן גם הרגשותיו של שמואל...

המולת הצחוק בידרתו מהימומו, הפנה את מבטיו אל הפנים לעשרות שבהיותם שרויים בהבעה קופאת של התבטלות, סקרנות והתרכזות לא הגיבו אפילו על השגיבה הקולעת, הרגישה, מבלי להיכנס בעבי־הקורה של הדברים, שהם הורסים בלי חמלה את כל טיפוחי־הנחתיו של אחיו ונמנע מלהביט לצדו שלא לראותו בתקלתו ומה שהיה קשה ביותר הוא ששום שיסועים לא באו, קולו של הדוקטור נצטלל, לא נכאב שוב הכאב בחניכיו, העינים לא נעצמו, ההרחות הבדקניות לא נשאפו ומצלפתו עדיין היתה גטויה להצליף כהנה וכהנה...

"... מהי גבורה? ... היהודים כבר חיו את דעתם בשאלה זו לא פעם... להלכה ולמעשה"... החליף מבט עם בריל. הבינו זה לזה: יותר משמכניעים דבריו כשהם לעצמם, מכניע התואר "דוקטור צבאי"... דוקטור צבאי — ובר־אורין... ועוד עם אחד מסיעת הצעירים: "אל להר־תע!"... — "בשום אופן ואופן!"... ותיכף לכך העיף מבט אל אחיו ונחיריו נתנפחו בו בכהרף עין מעוצר התרגשות. כמה מרירות וארס בשפתיו המשורבבות!... כמה זעף ודרוך מבטו!... יתמודד עמו ויפילהו!... יכהו בשבט לשונו עד שעשן יהיה מיתמר ועולה!... הן לשם כך הוא מקשיב בכובד־ראש כזה... הסב את עיניו אל הנואם ועשה את לבו הנגרש לשמוע... שמע בדילו־גים... שמע כמו אזניו של אחיו וסקר כמו עיניו של זה.

— לעם היהודי יש מושג אחר אודות גבורה... גזרת גירוש כי תתרגש בספרד והדת ניתנת לעזוב את הארץ ולצאת בגולה או להעביר על הראש "מים קדושים" ולהשאר בה, ושלוש מאות אלף יהודים רגלי, עם נשיהם וטפיהם, עוזבים את הארץ והולכים בלא כוח אי־לאן?!... מה נקרא לזה, גבורה או פחדנות?... ו"קידוש־השם"?... יושם נא־לב: שיגרא דלישנא זו היתה בשעתה מלאה תוכן יקוד ואיום... עדיין אש שורפת סביבה ואין לגשת... קידוש השם... הקרבה עצמית על קידושו של רעיון... המראה נשגבה שאינה אלא לפי כוחם של יחידי־סגולה נקלטת ברוחה של אומה שלמה... נעשית למצוה, לחובה... "וכל איש ישראל חייב בקידוש השם"... קהילות למאות... חריגת־טירוף מאזיקי האינסטינקטים, מאזיקי הבר־והדמיות... על אף היום־יומיות, על אף חוק הברזל של שמירה עצמית... מי הגיבור?... זה הבונה ערי חומה, מבצר על מבצר, המזוין תמיד בכלי הריגה ומציץ במתיחות מבעד חרכי מצודותיו החוצה או העם היושב פרזות, ההולך בלתי־מזוין וגלוי־חזה בין אומות טורפניות כמטרה לאכזריותו וכמזכיר־עוון תמידי.

— ובכן, יעוד לאומי?... — נודעוץ ברילי פתאם מקריאתו הממותחה של אחיו שהיה בה משהו משל צוח־יעוד לאומי... "והוא חטא רבים נשא"... משיחת אופני המהפכות בדמו של ישראל, א. אדוני הדוקטור?... —

כמו זרם חשמלי חלף את גופו, היכה בצפיפות שמסביב והיא הזדקפה על בהונות רגליה, נפתע מדמות דיוקנו של הדוקטור ברם המכווצה וצוקת מחאה.

— לא יעוד!... לא יעוד!... — ולברילי נדמה משום מה שהוא עומד, להצטוות בקולו של ר' ניסן דין ובאותה עקמת־פנים שלו ממש: אי! אי! אי!... — לא יעוד אלא טבע שנטבע בנו!... אלא טבע שנטבע בנו... לא לחזק את רוח העם באתם אלא לתחות אותו... העם השתחרר מאזיקי הזיון זה מאות בשנים... ודוקא עכשיו כשהתרכות שלהם פשטה את הרגל... כשהמנצחים והמנוצחים יחדיו עומדים לפנינו מסואבי־דם ככלבים נשוכים בכל געלם המבחיל... כשהמלחמה העולמית הביאה באופן פאטאלי אל נצחונו של המוסר היהודי... אל מהפכה...

— ובכן, יחי גרינשפון!... וירקדנא בבית ה"וולוסט" בכוח מחודש "ברוך אליהנו שבראנו לכבודו"...

— הלאה... הלאה!...

— שמואל!...

— העם לא ציוה על כך!... שר האומה לא ציוה על גיוס אגרופים!... ה"הגנות העצמיות" מביאות נזק... עד כמה...!

— הלאה!... הלאה!...

— הלאה!... הלאה!...

נחשול רותח התיקו ממקומו, הדפו קדימה, כובעו שהיה תלוי על ראשו בנס נשטט ונבלע בתוך הצפיפות. "הלאה! הלאה! תרבות! דרך ארץ, שקצים!"... "כל חיריק מיריק שורק יחווה לנו דעות?"... "עיר הנדחת! תני לו, להדוקטור, לדבר!"... "הלאה!"... "אנא! אנא! שקט!"... המולות הקולות וצלצולי הפעמון החרישו את האזנים, גחן קצת תחתיו וגישה עד כמה שידו הגיעה בין גבים אחרי הכובע — איננו!... גחן יותר — גישה בין רגלים "שמואל!... שמואל!... הגיעו קולות אל אוזניו ממעל שנשמעו לו כמו "שמואל נהלנו!... "נהלנו שמואל!"... משהתרומם כבר עמד אחיו על השולחן, פניו לפני עששית-הספון וקולו מפרסם בשלהבתה.

— ... על ההגירה ההמונית... יוגד נא גלוי מה שלא הוגד באסיפה העממית בבית-המדרש... כל אותו הרעש עם הרשמת חנונים, בעלי-מלאכות ובעלי-בתים, המוכנים לעלות לפלשתינה בהזדמנות ראשונה ועם חלוקת קרקעות בהרספובליקה היהודית, זהו פשוט שאנטאו!²¹...

הביט זעפות אל חסידי מלצר, מוכן ליהרג על כל דיבור ודיבור היוצא מפי אחיו, ואולם שום הפרעה לא באה... הפרוזה האחרונה של הדוקטור הפכה את כל בנינו שבנה בראשו למטה וברגליו למעלה. "ההגנות העצמיות מביאות רק נזק"... שומו שמים!... ושכזה — ציוני... עיניהם של כמה מהנאספים עדיין תועות עליו בהתבטלות והערצה... דיבורו ההולם של אחיו יעמידם עד מהרה על פכחונם... הנה כבר... הא!...

— ... צריך שיאמר גלוי: הארץ לא תינתן לנו במתנה ואפילו אם נניח שהוצהר: "רפובליקה יהודית" הן רק מלה היא זו, מושג מופשט שצריך להכניס בו תוכן חי וממשי... וזאת לא יעשו לנו האנשים הרשומים ברשימתו של מלצר... אלא העובד היהודי, הפועל החלוץ...

— "... וגם אתה, שמואל, לא תעשה לנו!"... "שקט"..." מלצר קרא את הדברים שחור על גבי לבן"... "אל הפריע!"... "שגן!"... "יש לך פטנט מבית-אבא על פלשתינה?..." "שקט!"... "ויוציאוך חלל מכאן על גבי אלונקה"..." להכניס בו תוכן חי וממשי!... ארץ אינה ניתנת במתנה... ארץ נקנית בעבודה עצמית, בועת אפים ביסורים ובקרבות... ביסורים ובקרבות... השיסועים רק מוסיפים אש לדיבורו הלוהט... ביסורים ובקרבות... זהו העיקר... מה צר שלא הטיל את הדגש החזק בשתי מלים אלה בכל כוח יכלתו... יגמור נאזמו והוא יכריז מיד בפומבי על קבוצת "החלוץ" הנכונה לעלות בקרוב לשם... דרך אודסה... או תגנוב את הדניסטר שבין רוסיה ורומניה... ביסורים ובקרבות... גם חייקה שרפמן תעלה עמהם... תלתה בו עינים מעריצות... "עוד מלים בפי על הדוקטור ברם ובעלי-העגלות בבאלטה"... דוקטור ברם... נעשה כולו קישבון נפעם וחרד.

— ... וגם עצם ההנחה על היחוד שלנו בשנות האלפים עדיין צריכה עיון רב... העבר הארצי, הממלכתי ה"גויי" הוא הוא שעשה בחיי הגולה... עליו מוסבים מנהגיה, תפילתה, הגיגיה וחלומה...

²¹ מרמה.

לא למקרא על יבנה וחכמיה, על אבי־הציימנים²² ר' צדקו²³, אלא על מערכות הקרב עם רומא הוצתו אשים בעיני תלמידיהם של בית רבם בכל דור ודור... מדברי ימי מסעי הצלב מבצבצות פה ושם התנגשויות נסערות בין היהודים והצלבנים... האוכלוסים ההרריים מדי רוצם אל משיחם וגואלם דוד אלרואי בעמאדיה מביאים כלי־מלחמה מתחת לבגדיהם... בתנועות המשיחיות מעורות טנדנציות מדיניות... שאיפה ל"יד ולחלק ונחלה ופתחון פה" דוקא... בנימירוב ובטולצ'ין כרתו היהודים ברית מלחמה עם הפולנים נגד ההידאמאקים וכשהפרו הפולנים ברית בגדו בהם נתעוררו להנקם...

— והתנקמו? ...

— "והתנקמו?"... אתה חרד מאד להפרסטיז'ה של ר' אהרון ראש־הישיבה, אדוני הדוקטור!... הוא העיר למוסר אונם... לא קצב, לא בעל־עגלה, לא אחד העם, אלא רב וקדוש בישראל הוא ששיכך בפושרין של מתינות וסברה את אש המשטמה הקדושה... ומי יודע כמה התפרצויות כוחניות נחנקו על ידיהם... ומי יודע כמה מעשי־גבורה יפים, אנושיים, טבעיים, נגנזו ונפסלו ונמסרו לנשיה על ידיהם בהיותם לא רק רועי העם ופטישיו החזקים אלא גם ההיסטוריונים שלו היחידים... קינות, תפילות, סליחות ויוצרות... יש עדות נאמנה שבימי חמלניצקי התאחדו יהודים בלגיון מיוחד וביכרו מות גבורים על מות קדושים ליד ברסטצ'קו... מה אנו יודעים עליהם?... יד ההיפנוזה הדתית והמיסטית עדיין נטויה עלינו... אין מפלט מהפטופטים על אומה־אפטריך²⁴, על זוהר טרגי ומשיחי ועל משיחיות טרגית ועל טרגיות משיחית... מרימים על נס את הנפש, "כעפר לכל"... מפני מה?... מפני שיפה הוא לחזור על הפתחים?... מפני שעשויה היא לעורר רחמים עלינו?... מפני שלשונאינו נוח בסמרטוטיונו, ביהודים שקועי־חזה והווי־הזיות?... מפני שיש בכך להלהיב אלו אנשי רוח מקרב בני־יפת עד כדי שיכתירו אותנו בהערצה וישימו עטרה של קוצים על ראשינו? ...

הקהל הוכפל, הושלש, מילא את הרחבה שלפני הקלוב, את השוק והרחובות עד למרחוק... בתוכו, מלאי יסורי חרטה, גם היהודים ששיחתו הערב בבית האגודה המקצועית... עם אחד... הדגל היה עובר מדור לדור... כשיכלה לדבר יתפוס את הדגל לידי ויניפהו גבוה... יפתח בהימנון "התקה"...

— על קטון ה"רביים", על כל חסיד שוטה אנו יודעים לספר מעשיות ואגדות ואין מאתנו יודע עד־מה על בעלי־העגלות מהרובע התורכי בבאלטה שהראו התנגדות מוגברת לפורעי הפרעות בשנת 1881... על היהודים הפשוטים "עמי־הארץ" שחישלו אז בכמה עיירות מאוחר בלילה את כלי־זינם הפרימיטיבי, חידודי מקלות מפורזלים, והתוו דרך להגנות העצמיות שלאחריהם... מדוע לא יספר הדוקטור על פגישתו את שני היהודים מגולובאניוסק²⁵, כמדומני, בדרכם לאודסה לרכוש כלי־זין בשביל ההגנה המקומית?... וגם אפשטיין יודע על הגנה בסביבות אומאן שקראה לעצמה "עמרי"... מתי יסופר על הפועל הארץ־ישראלי שבידו השלח וגם המקבת, הוא הלוחם, הוא הבונה... וגם שמענו על איזה גדוד עברי הלוחם תחת דגל התחיה אי־שם ליד הדרנדנלים... האדמה כאן טמאה ואולם אם תבוא לידינו הודמנות לקבל שטח קרקע בשביל הכשרת חקלאים יהודים בודאי ובודאי שנקבל... ההגנות העצמיות שלנו מעוטות, חלושות וגם עלובות, ואולם

²² המסתפקים.

²³ "רבי צדק ישוב ארבעים שנה בתענית שלא תחרב ירושלים" (גטין, ג'ו').

²⁴ הסרת־מולדת.

²⁵ עיירה בפודוליה שהתפרסמה בימים ההם בארגון הגנתה העצמית.

ערכן גדול בשבילנו עד לאין ערוך... כי בסגרנו את עינינו שמש רחוקה מופיעה לנו ועולה ומאירה את שדמות — —

הנחשול הסוער שגלגל מני רחבי רוסיה לכאן אוכלוסייה יהודים השליכו פתאם ליד השולחן. "ברילי"... תלתלי ראשה השחורים מתנוצצים של חייקה שרפמן נגעו בסנטרו בשפתיו. ריח שמן-בושם היכה בחוטמו. הפקיע פתאם את הדגל מידה, אצבעותיה הקרות עוד אחזו רגע את אצבעותיו נבעות, גיחוריו נתנפחו ומבלי הכיר לגמרי את אשר יעשה לאחרי רגע הרימו ככל האפשר ובידרו בחלל האויר, קריאה פתאומית "ההולכים בחושך ראו אור גדול" התפוצצה ממעל לו כבת-קול נעלמה, התמתח, הפשיל קצת ראשו ויאסור את דהרות לבו ברתמה של רוניות כבושה, קצובה, רועדה, "שם ב—א—א—רץ חמדת-אבות"... —

הקול שבא במפתיע הדהים, שמואל הפסיק את דיבורו הנלהב, התבקעו עוד שנים שלושה קולות, אחד סופרנו של עלמה בהיסוס, בלי ביטחה, אך הנה זנק מאיזה פינה הבאריטון המאוהב על הקהל — מעתות הנשפים הציוניים של המורה העברי משה סוקולובסקי — והשירה נתעזזה, מי שהוא קרא פתאם כמפקד: "קומו ממקומותיכם!". .. וכל היושבים קמו, צלילים פעמו חגיגית כהימנון מתנדבים, כשבועה, שיר של מה בכך נעשה פתאם שיר-לכת בקרב —

שם נפרח ושם ניצור

חיי זוהר, חיי דרוור

הערב כבר היה מאוחר כששני האולמות התחילו מתרוקנים מאנשיהם. יהודים משנות העמידה נתפזרו עד מהרה ונחפזו לבתיהם. פסעו נמהרות, בלי רעש צעדים וחילופי-דבור, מעין פיוס וריצוי לעיירה, שבהמשיכה את סדר חייה המורגל כבר נשתקעה בשינה, קיבלו בהכנעה כעל-פי דין, את ריטוני נשיהם, שירדו, מיוחפות ועירומות למחצה, לפתוח להם את הדלת המוגפה... הנוער עוד המה ברחובות, הוליך איזה גרגשות נמלצה ורבת-דיבר אל קצוות העיירה הסמויות — — מסכת העננים שנתלתה נמוכות ממעל לעיירה היתה עלולה להיחצות בכל רגע ורגע ולהחשיף פלאי-נגוהות, מראות וגונים שכמוהם עדיין לא ראה העולם מיום היבראו, והדומיה המתוחה — להשמיע נצורות וגדולות. ימי הרת-עולם באים! הה, מי יקרע את הלוט מעל פני הבאות?